

Ardamica Zorán

Fejezetek a műfordítás elméletéből

Dunaszerdahely: Nap Kiadó, 2012, 180 p. ISBN978-808-104-052-8

Lőrincz Julianna

A műfordítás elméletének a fordításról való gondolkodás szakirodalmában fontos helye van, bár az általános fordításelmélethez viszonyítva aránylag kevés magyar nyelvű kiadvány látott eddig napvilágot. Éppen ezért üdvözölhetjük Ardamica Zoránnak, a besztercebányai Bél Mátyás Egyetem Hungarisztika tanszéke tanárának új könyvét, amely mind a fordításkutató, mind pedig a gyakorló műfordító szemével vizsgálja a műfordítás kérdéseit. Ardamica Zorán a könyve címében is jelzi, hogy nem törekedett teljességre a téma feldolgozásában. Munkájában részben a korábbi szakirodalomra, részben saját tapasztalataira hivatkozva emel ki fontos kérdéseket. Ismertetésemben én is ezek alapján mutatok be néhány kulcsfontosságú kérdést a szerző munkájából.

A műfordításról való gondolkodásnak is az egyik alapkérdése a fordíthatóság–fordíthatatlanság kérdése. Az ekvivalencia szoros összefüggést mutat a szövegtípusokkal. Az irodalmi szövegek fordításakor azonban fel sem merülhet a teljes ekvivalencia kérdése. Ezért a fordíthatóság és fordíthatatlanság fogalmak nem oppozícióként, hanem egy skála mentén vizsgálhatók. Ahogyan korábban Albert Sándor is több munkájában utalt rá, Ardamica is leírja, hogy a szövegeknek vannak könnyebben és nehezebben fordítható elemei. Különböző nézeteket szembeesítve a szerző arra a megállapításra jut, hogy az irodalmi fordításban az ekvivalencia nem lehet központi kategória, de nem kerülhető meg: „Maga a fogalom mint a fordításelmélet jeltárgya azonban mégsem megkerülhető, hiszen szinte minden további kutatási részterület függ tőle, ...” (Ardamica 2012: 52).

Ardamica Zorán vizsgálja a különböző szövegek egységeit is. Ez különösen azért fontos, mert az irodalmi szövegek értelmezése az első meghatározó lépés a fordításban, tehát nem mindegy, milyen egységekre szegmentálja a fordító a szöveget a fordítási folyamatban. Ezt a szempontot figyelembe véve a szerző felveti azt a kérdést is, hogy mit tekinthetünk a szöveg olyan alapegységének, amelynek idegen nyelvi kódolása a forrásnyelvi és célnyelvi szövegek megfeleltetési viszonyában központi szerepet játszik. Anton Popovičra hivatkozva szól arról, hogy a műfordítónak a szöveg szintjén kell létrehoznia az adott szövegre érvényes sajátos megfeleltetési viszonyt. Irodalmi szövegek esetében a stílus szintjén feltétlenül meg kell teremteni valamilyen egyenértékűségi viszonyt a különböző kultúrákban keletkezett szövegek között. A kultúrák közötti különbségek elemeit, amelyek csak az adott kultúrára jellemzőek, mint lefordítandó egységeket feltétlenül figyelembe kell venni. Az irodalmi fordítások fontos kérdése a szövegközöttség, az intertextualitás is. A szerző utal a különböző irodalomelméleti irányzatok műfordításról vallott felfogásai közötti különbségekre is.

Ardamica Zorán az irodalmi fordítások során a szövegeken elvégzendő, illetve azokban végbemenő változástipológiákról is szól. A változástípusok leírásakor Anton Popovičnak *A műfordítás elmélete* című, magyarul 1980-ban megjelent művére hivatkozik. Bár fenntartással kezeli a Popovič által felállított kategóriákat, megjegyzi, hogy mindenképpen figyelembe kell venni őket, hiszen hozzájárulnak a műfordítási folyamat pontosabb bemutatásához, ugyanis Popovič pontosan leírja a szöveg mikro- és makroszintjén működő

műveleteket. Ardamica a szöveg mikroszintjén végbemenő változások közül a következő lényeges típusokat emeli ki:

1. A fordítás kifejező eszközei funkcionálisan az eredetieknek megfelelőek
2. Stíluserosztítás következik be a célnyelvi szövegben
3. A két szöveg stílus eszközeinek egy szintre hozása, amelyet Popovič nivellálásnak nevez. Ez a szövegek stílusának kiegyenlítését eredményezi.
4. Szubsztitúció, amely a célnyelvi szövegben hiányzó, de a forrásnyelvi szövegben meglévő fontos kifejezések megteremtése célnyelvi adekvát elemek cseréjével.

A könyv következő nagy fejezete a műfordítást mint irodalmi kommunikációs folyamatot mutatja be, amelyben nem csak a szövegek, hanem az egész kommunikációs folyamat különböző fontos tényezői, így például az eredeti szöveg, valamint a fordításszöveg szerzője a maguk sajátos szociokulturális hagyományaival, is szerepet játszanak. Külön kiemeli a szerző a fordító szerepét a kommunikációs folyamatban, amely meghatározza a fordítandó szöveghez való viszonyát. Így jönnek létre a fordító szövegértelmezésétől függő olyan fordítástípusok, mint pl. a polemikus, szerzői, valamint a rejtett fordítás. Ezeket a fordítástípusokat röviden jellemzi is Ardamica Zorán.

A szöveg szerepéről is figyelemreméltó megállapításokat tesz a szerző. Az irodalmi fordítás történetét figyelembe véve az adaptáció, a fordítás idegenszerűségének kérdései mellett szól az ún. álfordításokról, a pszeudofordításokról is. Utal a fordítások, a Popovič által kategorizált metaszóveg-típusok jellemzőire is. Igen érdekes része a fejezetnek és egyben a műfordításról való gondolkodás szakirodalmában is új szempont a szövegek befogadójának szerepének értelmezése a fordítási folyamatban.

A továbbiakban a könyv szerzője kitér a szerzői jogok, a szerkesztő, valamint a kiadó szerepére is a kommunikációs folyamatban. A könyv Kontextusok című nagy fejezetében a konvenciókról, az újrafordításról, a tér- és időtényezők szerepéről szól, amelyek aktuális kérdések, hiszen a fordításszöveg minősége, aktualitása időről időre felvetődik a műfordítás-irodalomban. A fordításszöveg értelmezésében, befogadásában a befogadó kultúra irodalmi kánonja is meghatározó szerepet játszik. Mivel az irodalmi kánonok időről időre változnak, a fordítások megítélése is változhat a befogadó kultúra kánonjának változásától függően. Ezért van szükség időnként az irodalmi szövegek újrafordítására. Az interkulturalitás mellett kulcsfogalomként szerepel a könyvben a multikulturalitás is, mivel a szerző maga is olyan társadalomban él, amelynek kultúrája többnyelvű. „A szöveg alapesetben két nyelvi kultúra között, máskor több nemzeti kultúra (az angol, spanyol, német nem csupán egy-egy nemzet anyanyelve) között eredményezhet termékeny interakciót.” (Ardamica 2012: 109).

Folytathatná még a recenzens a bemutatást a könyv különböző fontos fogalmainak, ezek összefüggéseinek ismertetésével, de célja elsősorban a figyelemfelkeltés volt. Hiánypótló a könyv mind a szlovákiai magyar szakemberek, mind pedig a magyarországi és más országban élő magyar anyanyelvű, a magyar kultúrát közvetítő műfordító és más szakemberek számára is. Jól hasznosítható a munka a fordításoktatásban, mindenekelőtt a műfordítók képzésében. De haszonnal forgathatják az irodalmi szövegek fordítása iránt érdeklődő magyar- és idegennyelv-szakos egyetemi, főiskolai oktatók, hallgatók, valamint a laikus irodalomkedvelők is.